

Per Lindström

Ett sista försök

Det var ursprungligen meningen att mitt förra inlägg¹ i debatten med Ingmar Persson skulle vara debattens slutreplik. Men nu har Persson "kommit tillbaka"² (på förslag av FTs redaktör som, till min glädje, tycker att det här med kvasi-deskriptivitet verkar intressant) och jag har något motvilligt (och mot bättre vetande?) åtagit mig att en sista gång göra vad jag kan för att avlägsna de gamla och nya missförstånd som Persson gör sig skyldig till och samtidigt möjligen ytterligare klargöra hur ett begrepp kan vara kvasi-deskriptivt. (När jag skrev RTVF tog jag för givet, att begreppen *deskriptiv* och *icke-deskriptiv* var "vardagsmat" åtminstone för professionella filosofer; mitt eget bidrag, som jag såg det, begränsade sig till idén att tillämpa dessa begrepp på problemet om viljans frihet.)

I VB påpekar jag att en omedelbar "konsekvens av att begreppet *fri* inte är ... deskriptivt ... är att satsen på formen "H är en fri handling" ... är varken sanna eller falska"—vad skulle det annars betyda att *fri* inte är deskriptivt? För Persson kommer detta som en uppenbarelse (som emellertid slocknar nästan omedelbart): jag ger "till synes [?] klart besked" och Persson medger att "om Lindströms sanna [?] åsikt är den som kommer till uttryck i [detta citat] ..., måste jag erkänna att jag ... missförstått honom" men gör så gott han kan för att visa att det är mitt fel och inte hans eget att han inte förstått, inte ens misstänkt att han inte förstått, vad det betyder att ett begrepp inte är deskriptivt.

Persson drar sig inte för att uttrycka tvivel på att den uppfattning som återges i ovanstående citat är den jag hela tiden haft i åtanke: "... för i så fall", undrar han, "varför bannade han mig för att föra det värdeeteoriska bruket av "icke-deskriptiv" på tal?" Föra på tal?—vad Persson säger i VL är följande: "Att döma av hur termen "deskriptiv" vanligtvis brukas i värdeeteorin skulle man ... kunna sluta sig till att "fri" är en normativ eller värderande term" (Det är inte svårt att förstå att Persson tycker illa om att man "märker ord".)

¹"Vilse bland begreppen" (VB), detta nr av FT; i övrigt använder jag samma förkortningar som i VB.

²"Kvasi-informativt om kvasi-deskriptivt", detta nr av FT.

I VB försöker jag så enkelt och lättbegripigt som möjligt förklara vad jag förstår med ett deskriptivt begrepp. Men också detta finner Persson, osannolikt nog, "förvirrande". När han säger sig vilja förklara varför begreppet *rund* är deskriptivt övergår han genast till att tala om *satsen* "Jorden är rund", och hävdar att den är en beskrivning, är deskriptiv, om den är *sann*, om jorden faktiskt är rund", anser Persson. Men att detta inte är vad jag säger (i det fjärde stycket i VB), det borde Persson ha känt på sig. (Jag minns att jag, när jag skrev detta stycke, var medveten om att det var "rent teoretiskt" möjligt att det skulle missförstås à la Persson.)

I VL (och MVI) ger Persson en (alldeles inadekvat) "tolkning" av tesen att *fri* är ett kvasi-deskriptivt begrepp, dvs ett begrepp som "normalt, men med orätt, betraktas som deskriptivt". Han har nu övergivit denna tolkning och försöker sig på en ny: det är nu enligt Persson "följdriktigt att ... bestämma en *kvasi-deskriptiv* sats som en sats som normalt tillskrivs sanningsvärde men faktiskt saknar det, och ett kvasi-deskriptivt begrepp som det som predikatdelen av en sådan sats "uttrycker"". Men detta är naturligtvis inte alls "följdriktigt": skälet till att en sats (på subjekt-predikatform) saknar sanningsvärde kan ju t ex vara att subjektsdelen saknar referens; i så fall spelar det ingen roll om predikatsdelen "uttrycker" ett deskriptivt begrepp eller inte. Perssons nya "tolkning" är alltså lika misslyckad (och lika onödigt) som den gamla.

När det gäller vad det betyder att ett begrepp är deskriptivt, respektive icke-deskriptivt, kan jag, tyvärr, inte uttrycka mig särskilt mycket klarare än jag redan gjort: ett begrepp är deskriptivt om det finns en mot begreppet svarande egenskap (relation, etc); ett begrepp är icke-deskriptivt om det inte finns någon mot begreppet svarande egenskap (relation, etc). (Detta är i sak bara en upprepning av vad jag sagt i var och en av mina tidigare artiklar.) Språkliga uttryck (adjektiv, relationsuttryck, etc) kan naturligtvis också, om man föredrar det, (sägas) vara deskriptiva, respektive icke-deskriptiva. Det är då ganska klart att kvasi-deskriptioner, dvs satser på formen "a har (egenskapen) P", "a bär (relationen) R till b", etc, där P, R, etc är icke-deskriptiva, inte har något sanningsvärde. Detta är alltså skälet till att den ovan nämnda satsen "H är en fri handling" varken är sann eller falsk.

För att göra det lättare för läsaren att förstå hur ett begrepp kan vara kvasi-deskriptivt tar jag i VB som exempel de estetiska begreppen. (Det finns många andra exempel.) Enligt en rimlig, och såvitt jag förstår (i stort sett) korrekt (och inte särskilt svårbegriplig) uppfatt-

ning är dessa begrepp (i likhet med t ex de etiska begreppen) just kvasi-deskriptiva. (I VB uttrycker jag mig som om detta vore den gängse uppfattningen bland filosofer, men så förhåller det sig inte, har jag fått veta.) Men när jag säger att det alltså (egentligen) inte finns några estetiska egenskaper blir Persson alldeles "konfys": jag introducerar nämligen därmed "tankegångar som inte tidigare förekommit i diskussionen". Det är möjligen detta som för Persson ter sig som ett "oberäkneligt åsiktskast". Men i mitt första svar till Persson (PS) framför jag samma tanke fast den gången tillämpad på begreppet *orsak*; och tanken finns i själva verket explicit formulerad redan i min första uppsats (RTVF), där tillämpad på bl a begreppet *fri*. Båda dessa "ställen" har Persson tidigare kommenterat men sedan tydligen alldeles glömt.

Sin vana trogen inför nu "magister" Persson ett antal olika "teser" rörande estetiska satser som han anser att "man måste hålla isär". Men de nya distinktioner som Persson gör (och som hör hemma i en inledande fempoängskurs i värdeteori) är lika irrelevanta för vad jag velat säga som hans tidigare distinktion mellan en "agnostisk" och "förnekande" inställning till frågan om viljans frihet. (Kom ihåg att Perssons avsikt inte är att argumentera mot tesen att vissa begrepp är kvasi-deskriptiva; hans anspråklösa strävan är begränsad till att "*förstå dess innebörd*" (MVI).) Endast den första av dessa teser är inte fullständigt malplacerad; enligt de övriga tre är (alla!) estetiska satser falska, (alla?) sanna, respektive (alla) nödvändigt falska. Men vad jag påstår är ju—det känns ganska egendomligt att behöva upprepa det—att estetiska begrepp är icke-deskriptiva och att estetiska satser därför *varken är sanna eller falska*. ("Skönheten finns i betraktarens öga" skall alltså (i det här sammanhanget) inte uppfattas bokstavligt, något som föreföll mig onödigt att påpeka, och detsamma gäller om uttrycket "projicera på". Och icke-objektiva egenskaper, vad är det?)

Perssons första exempel på en tes rörande estetiska påståenden är följande: "Satser som "Vasen är vacker, elegant etc" där estetiska predikat spelar predikatrollen har *inte* sanningsvärde; i likhet med imperativ, interjektioner etc är deras funktion inte att beskriva något." Och mot det som står före semikolon finns det ingenting att invända, men resten är (i det här sammanhanget) irrelevant och vilseledande: det faktum att estetiska begrepp (i likhet med t ex begreppen *kausalt nödvändig* och *fri*) är icke-deskriptiva har ingenting alls att göra med om estetiska omdömen är besläktade med imperativ och interjektioner eller inte.

Det är dessutom på sin höjd en (vilsledande) halvanning att säga om estetiska satser att "deras funktion inte är att beskriva något". Att estetiska begrepp är kvasi-deskriptiva innebär ju bl a att dessa begrepp normalt betraktas som deskriptiva: satsen "Vasen är vacker, elegant etc" används (uppfattas) normalt som vore den en beskrivning av vasen i fråga (och inte t ex av upplevelsen av vasen—upplevelser av vasen är inte eleganta, lika lite som upplevelser av "nödvändiga" samband är nödvändiga eller upplevelser av "fria" handlingar är fria); och det är t ex Mozarts "Jupitersymfoni" (och inte upplevelsen av den) som (sågs vara) "festlig och konstrikt", det är Mozarts klarinettkonsert som är (sågs vara) "behagfull", det är Picassos "Guernica" som (sågs) karakteriseras av ett "hetsigt expressivt bildspråk", etc, etc.

Det är kanske inte helt korrekt att säga att vi normalt betraktar estetiska begrepp som alldeles otvetydigt deskriptiva—dessutom är ju diskussionen av estetiska begrepps status ett "sidospår"—men när det gäller begreppen *orsak* och *fri* är väl detta oproblematiskt. Att *fri* är ett deskriptivt begrepp fungerar i själva verket som ett (implicit) antagande i alla de diskussioner av viljans frihet som jag tagit del av. Och det är detta antagande, som jag påstår är felaktigt: det är lika omöjligt att, genom att närmare studera en given handling (och den situation i vilken handlingen utförs), avgöra om den (verkligen) är fri eller inte, som det är omöjligt att genom en närmare undersökning av en vas avgöra om den är elegant eller inte: det finns ingenting att avgöra: "Frågan om viljans frihet [är] inte en fråga rörande verklighetens beskaffenhet" (RTVF); m a o, denna "fråga" är egentligen ingen fråga alls (om frågor har svar) utan på sin höjd en pseudo-fråga.

Att (det relevanta) begreppet *fri* är nära besläktat med begreppet *kausalt nödvändig* är väl klart. Det föll sig alltså naturligt, när jag skulle förklara min egen inställning till begreppet *fri*, att anknyta till Humes tankar om det sistnämnda begreppet. Jag tog mig dessutom friheten att formulera resultatet av Humes iakttagelser med att säga att detta begrepp är icke-deskriptivt. Men "att Hume skulle ha föreställt sig att utsagor om orsak och verkan saknar sanningsvärde förekommer mig som en mycket excentrisk läsning av honom", anser Persson. Och jag har heller inte påstått att Hume skulle ha formulerat sin slutsats på det viset. (Dock har jag i PS (medvetet) uttryckt mig kortfattat och oförsiktig.) Vad jag påstår är att detta är en slutsats som faktiskt följer av Humes begreppsempirism i kombination med vad han själv lagt märke till, nämligen att vi inte har några impressioner av kausal nödvändighet (och inte heller på något annat sätt kan "bevisa" existen-

sen av "kausalt verkande faktorer"). Dessutom behöver man inte vara begreppsempirist à la Hume för att komma till denna slutsats.

Stöd för uppfattningen att kausalbegreppen inte är deskriptiva finner man också genom att pröva de alternativa "teser" som Persson förslår (som möjliga tolkningar av Hume): (a) att (alla) orsakspåståenden är falska eftersom orsakrelationen inte råder mellan fysiska händelser utan enbart mellan mentala händelser; (b) att (alla?) orsakspåståenden är sanna och egentligen inte handlar om en bestämd relation mellan fysikaliska händelser utan om vilka effekter (!) dessa har på en betraktare. Ingen av dessa "teser" är särskilt rimlig.

Det faktum att en kvasi-deskription inte är en beskrivning av *en* sak implicerar alltså inte, som man ibland tycks tro, att den antingen är en beskrivning av *något annat* eller tillhör någon annan känd semantisk kategori: den är *inte en beskrivning av någonting alls*, punkt. Och att t ex estetiska omdömens (semantiska) funktion framstår som synnerligen svävande och obestämd i de situationer, där man (i själva verket) är medveten om att de estetiska begreppen inte är deskriptiva, är en inte ovanlig erfarenhet.

Alltså, än en gång: begreppen *behagfull*, *fri*, *kausalt nödvändig* t ex är icke-deskriptiva; termerna "behagfull", "fri" och "kausalt nödvändig" betecknar inga egenskaper, respektive relationer; det finns t ex (egentligen) ingenting, och kan inte finnas någonting, som är "behagfullt", inte klarinettkonserter, inte upplevelser av klarinettkonserter, ingenting; och det beror inte på att världen råkar vara beskaffad på det viset eller på att begreppet *behagfull* är motsägelsefullt, det beror på att det *inte finns någon egenskap "behagfull"*; och detsamma gäller *mutatis mutandis*, om begreppen *fri* och *kausalt nödvändig* och alla andra icke-deskriptiva begrepp och motsvarande termer. (Man kan också vända på tankegången och övertyga sig om att t ex "behagfull" inte står för någon egenskap genom att konstatera att det inte finns, inte kan finnas, något objekt (i mycket allmän mening) som har denna (tänkta) egenskap.)

Det kan kanske vara värt att påpeka att det faktum att ett begrepp är icke-deskriptivt inte innebär att det helt saknar relationer till deskriptiva begrepp. Begreppet *orsak* t ex är ju sådant att orsaken inte kan i tiden föregås av sin verkan. Detta exempel visar dessutom att icke-deskriptiva begrepp mycket väl kan vara i hög grad användbara, t o m begrepp som vi knappast skulle klara oss utan.

Jag har förgäves försökt förstå relevansen av Perssons diskussion av Humes syn på moraliska, estetiska och sekundära kvaliteter. Till vem riktar sig Persson? Pratar han högt för sig själv?

Om det ovanstående kommer att göra Persson mer "konfys" eller mindre, är inte lätt att veta: jag har ju "utgjort ett rörligt ... mål"—den klassiska bortförklaringen när man skjuter bom—och i vilken riktning Perssons tankar leds av det man säger har visat sig omöjligt att förutsäga. Och hans övertygelse, att jag inte vet vad jag pratar om, är tydligen alltför stabil för att på allvar rubbas av så lättviktiga ting som rent filosofiska överväganden.

Och sakfrågan, om (det för problemet om viljans frihet relevanta) begreppet *fri* är kvasi-deskriptivt eller inte, vart tog den vägen?